

PATAKI SÁNDOR
Végyári Biblia

Ajánlás a szerzőnek

Figyelj ide, Pataki Sándor!

Légy fegyelmezett! Megfogalmazásaid legyenek szikarak, ellenőrizhető, minden szavadnak legyen fedezete! Ne minősíts embereket és eseményeket oktalanul. Ne lovalld bele magad látványosan folklorisztikus (a néprajz tudománya tárgyalta) történetekbe, vagy ha mégis lejegyzed, külön jelöld és tárgyald megfelelő körítéssel. Ne akarj senkinek sem kedvezni érdemtelenül! Családi és baráti kapcsolataidat ne helyezd a többi elé, hagyd sodorni magadat a történésekkel (eljegyzés, lakodalom, esküvő, születés, keresztelő, konfirmálás, halál, közben születés- és névnapok...), ily módon mindenre sor kerül, ami egy település életére jellemző lehet és megörökítésre érdemes. Minden pillanatban a falu, a nagy közösség érdekeit szolgálj! Ne légy elfogult! Az igazság vezérelje minden lépésedet és sorodat!

(Részlet a szerző önfegyelmező írásából, amit minden alkalommal átoltvas, amikor íróasztal elé ül a Végyári Biblia szerkesztéséhez.)

(2012. a mérőföldkő) A történelmi Temesközben vagy Tömösközben (Románia, Temes megye) települt Végyár (Tormac, Rittberg) lakossága 2012-ben két olyan fordulópontot élt meg, amely nagyban befolyásolhatja a magyar lakosság jövőjét. Végyár 36 km-re délkeletre fekszik Temesvártól, nem messze a Pogányos völgyétől. Kezdjük a negatív hírrrel. Végyár magát magyarnak valló lakossága 1000 fő alá csökkent a 2012-es népszámlálás adatai szerint. Pontosan 976 magyar nemzetiségű lakosa van a falunak. A csúcson, az 1800-as évek közepén 2800 magyar ember élt Rittbergen (Végyár akkori nevén). Ami viszonylagos derűlátásra ad okot: tizenhat év után magyar polgármestert választottak a községben a Romániai Magyar Demokrata Szövetség színeiben induló Csáki-Gál Károly személyében. Ugyanis Végyár, a községközpont magyar nemzetiségű lakossága számarányában alatta marad a közigazgatásilag ide tartozó Sebed (Sipet) és Kádár (Cadar) román falvak lakosságánál. Fontos körülmény ezen kívül, hogy négy éve egy fiatal és tettere kész református lelképásztor, Bódis Ferenc szolgálja a híveket.

A nagy kérdés: megáll-e a szórványközség sorvadása, újra erőre kap-e a közösség? Mikor csökken kritikus pont alá a népesség száma – ami után lehetetlen a közösség túlélése?

Ezt követjük figyelemmel most induló – rendhagyó – sorozatunkban.

(*Lineáris történelem – 1*) Végyár, Tormac, Rittberg történetének kezdete, dióhéjban. Sorozatunkban vissza-visszatérünk majd a település történetéhez. A Temesköz az Árpádok idejében jeles gabonatermő vidék volt, sűrű faluhálózattal. Minderről az 1331–32–33-as pápai tizedjegyzék tanúskodik. A mai Végyár határában és környékén több magyar településről árulkodnak az iratok. Temesvár 1552-es eleste, a török hatalomgyakorlása (és

a török ruhában raboló, gyilkoló délszláv martalócok) okozta a temesközi magyar településhálózat teljes pusztulását. A török eltakarítása után a bécsi udvar úgy döntött, a Bánságnak-Bánátnak nevezett Temesközt katolikus németekkel építi újjá. Így 1786-ban a Rittberg néven létrehozott településre a császári kincstár több mint kétszáz német telepes családot hozott. Pontos mérnöki munkával megterveztek a falut, négyszög alakú telkekre osztva. A németek nem tudtak alkalmazkodni a körülményekhez, illetve a szomszédos Sebed vlah lakosainak támadásaihoz. Amit a svábok vetettek, a juhtartó oláhok lelegeltették. Elhagyták a falut. Helyükre 1794-től Békés, Csanád, Csongrád, Heves, Tolna és a mai Bács-Kiskun megyéből, valamint a Tisza-mellékéről református magyarok érkeztek. Innentől számítható a mai Végvár története.

(Évi leltár) Az elmúlt 2012-es esztendőben – ha a Végvári Biblia folyamatos írását képelem el – arról számolhattam volna be, hogy a temetőben 16 személytől vettek végső búcsút. A népszámlálás után nyolc személy hunyt el. Sajnos, ez a döntő és legfontosabb adat... Ezek szerint 2012. december 31-én Végvár magyar lakossága 968 lelket számlált. Egy lakodalom volt: Szabó Ágota és Domokos Tibor kötött házasságot, az ő hivatalos lakhelyük viszont Temesvár. Az egyetlen keresztelőn Noémi Réka neve hangzott el – ő Bán Gabriella és Kasza Sándor kislánya. (Ő is temesvári lakos.) Kilenc fiatal konfirmált (2011-ben 13, 2010-ben 17). Bódis Ferenc lelkipásztor szerint 2013-ban is valószínűleg kilencen lesznek, de ez a szám 11-re emelkedhet... Ugyanis egy Portugáliában dolgozó család üzent: a gyermekkel hazajönnek a konfirmálásra... A gond a felkészítés módjában van. Bódis Ferenc már vett részt távoktatásban, de a tapasztalata nem ad alkalmat a derűlátásra. A temesvári *Heti Új Szó* hirdető oldalán alkalmanként 4–5–6 végvári házát kínálnak eladásra. Negyvenre becsülik a lakatlan, illetve a dobra vert házak számát. A faluban – az üres portákat is beleszámítva – 776 házszám van.

(Miért a Hitel?) „A Sándor” miatt. Ki az „a Sándor”? Ezt magyarázom el. E sorok írója életében először 1961-ben járt Magyarországon, amikor a szüleivel meglátogatta a Tolna megyei Sárpilisén, Decsen, Várdombon és Szekszárdon élő rokonokat. Ide tartozott a Sarki Kovács, a Korsós, a Németh, a Juhász, a Kurdy, a Hencz, a Pataki, a Szűcs és az Oláh család. Tizenkét éves voltam, s emlékeim szerint abban az évben a falu (Sárpilis) a téveszesítés lázában égett. Az akkor már országos hírvű népi együttes tagjai nem akartak próbára járni a „látni sem akarom” agitátorok miatt. Mindenhol erről beszéltek, sűrűn emlegetve, hogy „a Sándor” mit mondott, miközben a népi együttes fennmaradása mellett érvelt. Mondták is, hogy a Csoóri Sándorról (természetesen Csoóri Sándorról) van szó, aki szöveget írt a Bogár István tanító vezette együttesnek. A mi látogatásunk tulajdonképpen folytatása volt annak a(z akkor) mintegy 160 éves vándorlásnak, amely Sárpilis és Végvár között kialakult. Nagypám (akinek a nevét apámmal és fiammal együtt viselem) gyermekkorában még lovas kocsival tette meg többször is a Sárpilis–Végvár távot. Ami az első világháború előtt egy hetet vett igénybe, s szüleivel vagy valamelyik nagybácsival indultak útnak. Végvár történetének a sárpilis epizód egy részét képezi csupán, később még több alkalommal, az érintett családok kapcsán, visszatérek rá.

(2013. január: Teleki Zsuzsanna halála) Hatvanöt évesen távozott. Tüdő- és mellhártyagyulladás végzett vele. Édesapja, id. Teleki Mihály híres primás volt. Több végvári nem-

zedéket tanított zenére. A megye legjobb zenekarának minősített Esztrád'69 fiataljai, a Kele István-féle nemzedék a keze alól került ki, hogy aztán a maguk útját járják. Zsuzsa édesanyja Korsós Zsuzsanna volt. Öccse, ifj. Teleki Mihály jelenleg a németországi Tutlingenben él. A Buziásfürdő melletti Bakóvárról házasodott, sváb lányt vett feleségül. Mária annyira megszerette a végváriakat (s a végváriak őt), hogy nyugodtan nevezhetjük tiszteletbeli magyarnak... Két lányuk van, Tünde és Ingeborg. Zsuzsa fia, a 37 éves Raul a feleségével Temesvárott, a Torontáli út környékén kávézót üzemeltet. A rendkívül elegánsan és korszerűen rendbe tett végvári családi házban Zsuzsa magányosan élt, ugyanis kilenc éve megözvegyült. Román nemzetiségű férjének nevelt fia, Nicusor Magyarországon, a Szeged környéki tanyavilágban él. Zsuzsa minden hétvégén terített asztallal várta fiát. Sokat panaszkodott a magányra. Sűrűn járt a temetőbe, odaadón gondozta szülei és felmenői sírját. Bevallotta: fél a haláltól... Nyilvántartásom szerint a Végváron élő magyarok száma Teleki Zsuzsanna távozásával 967-re csökkent.

(2013. január: *Ökumenikus imabét*) A hagyományos rendezvényt 20-a és 27-e között, minden délután öt órai kezdettel a templom kis termében tartották. Sorrendben Vodilla Szilárd buziásfürdői római katolikus plébános, Bálint Sándor kissodai református lelkész, Kovács Zsombor temesvári evangélikus lelkész, Demeter Sándor Temesvár-belvárosi körházi református lelkész, Gazda István Temesvár-gyárvárosi és Gazdáné Mátyus Melinda újmosncai református lelképásztor, Gál Zoltán lugosi református lelkész és Fazakas Csaba esperes, Temesvár-belvárosi lelképásztor tartott szent misét, illetve istentiszteletet. Az idősebbek és a legfiatalabbak számára nagy esemény ez a sorozat. A szeretetvendégség során az asszonyok készítette süteményt kínálják. A vendégpapokat a presbitérium egy-egy tagja (Bódis Ferenc végvári lelképásztorral és feleségével) invitálja vacsorára.

(2013. január: *tűz Kádár Károly portáján*) Bár Kádár Károly tanító, a falu történetének egyik emblemikus, tragikus alakja (személyéről bővebben írok majd) 1992-ben elhunyt, és házat 1994-ben adták el az örökösök, a házat még mindig róla tartja számon a faluközösség. A beköltöző Dumitru Pitura és Tiba Ilona tulajdonában levő ingatlanon rövidzárlat miatt támadt a tűz. Pataki Árpád tűzoltóparancsnok beszámolója szerint a riasztás után tíz perccel már a helyszínen voltak. A riasztó Palicsák András, az egyik szomszéd volt, aki maga is tűzoltó. Utólag megállapították, hogy a csúszás gerendáján, egy pálinkafőzőhöz kihúzott vezeték rövidzárlata okozhatta a tüzet. Az oltást nehezítette, hogy az épület hullámlemezrel volt fedve, és a padláson nagy mennyiségű lim-lom, éghető anyag volt felhalmozva. Mire megérkeztek a buziásfürdői profi tűzoltók, a helyiek a veszély tovaterjedését meggátolták. Az épület földeme égett le, a lakás nem vált lakhatatlanná. Csáki-Gál Károly polgármester szervezésével az önkéntesek három nap alatt újrafedték a házat. A Végvári Önkéntes Tűzoltóegylet 1887-ben alakult – az első belépőt, Puhl Ignác intézőt ekkor vették nyilvántartásba a ma is létező Nagy Könyv tanúsága szerint. Az elnök Nikolényi István tanító és postamester, a főparancsnok Szabó Sámuel volt. Eleinte a község értelmisége foglalta el a vezető posztokat, mintegy státusszimbólumot jelentett számukra e lehetőség. Az egylet zászlaját 1912-ben a kádári földesúr neje, báró Duka Gézané, született Nikolics Jeanne ajándékozta. A máról szólva Pataki Árpád főparancsnok elmondta, hogy sz. Tóth János pénztáros és Kele Sándor mindenes részvételével vezeti a csapatot, melynek legidősebb tagja Korsós Lajos, a legfiatalabb Borok

Imre. Hat-hét alapember mellett összesen húszan vannak. A község életének legfőbb eseményeinek (falunap, időszakos bálók stb.) a biztosítása a feladatuk, mi több, minden évben megrendezik a tűzoltóbált is... A jelenlegi zászlóánya Fehér Imréné Bujdosó Borbála, előzőleg i. Tóth Benjáminné Czeglédy Mária, illetve Szabó Józsefné Bozó Erzsébet viselte ezt a tiszteletet.

(2013. február: *gázpalacktolvajok*) A rablás, tolvajlás, baromfilopás Baran Aurica tizenkét éves polgármestersége idején „megszokott” jelenség volt a faluban. Az őslakók meggyőződése, hogy a betelepülők egy csoportja (akik nem vállaltak sehol munkát) „megélhetési” bűnözőként tengeti napjait. Vannak valóban kirívó esetek: az egyik nagyhangú, a kocsmákban rendszerint megforduló fiatalember lovakat tart, de nincs egy négyzetméter földje sem – jogos a kérdés, miből eteti az állatait? A válasz: kimegy a határba, és lop attól, aki megdolgozik érte... Ha valaki rákérdez, fenyegetés a válasz! A legnagyobb pusztítást a fémtolvajok végzik. Szabó Ferenc sarki, emeletes házát (az eladó a két ikerunoka, Feri és Józsi volt) teljesen kifosztották. Még a kerítés fémkaróit is levágták. A jelenlegi tulajdonos egy Németországban dolgozó, temesvári illetőségű, román család, akik nem gondolták, hogy a magára hagyott ingatlan ebek harmincadjára jut... A tolvajok újra megjelentek a faluban. Lehet, hogy máshonnan jöttek? Az egykori Juhász Márton-féle malmot bérlő ifj. Molnár Attila építőanyag-kereskedést üzemeltet a még mindig impozáns (viszonylag elhanyagolt) épületben. Gázpalack-forgalmazással is foglalkozik. A tartálykocsi lelakatolva várta a vásárlókat. A tolvajok a lakatot levágták, és 23 teli palackot vittek magukkal. Szállítókoszival jöhettek, s valószínűsíthető, hogy más megyében verik jobbra az „árut”. A helyi rendőrőrs (a milícia) fiatal alkalmazottai jegyzőkönyveztek az esetet, és továbbították feletteseiknek. A tyúk- és fémtolvajlást rendszerint azzal intézik el, hogy a feljelentő nevezze meg a tettest, s ők majd „rendbe teszik” az illetőt...

(2013. február: *ifj. György István libafarm pályázata*) Ez egy jó hír. Folyamatban van ifj. György István pályázatírása, amelyhez a fiatalember és családja egy végvári libatenyésztő farmhoz kér állami és uniós támogatást. Előrelátóan a család megvásárolt egy istállórészt a József Attila Szövetkezettől. Terveik szerint libaúsztatót is létesítenek a területen. A szülők, id. György István és Pataki Katalin már több évtizede százasaival nevelték a víziszárnyasokat a lakatlan, úgynevezett Rieder-portán, s minden ősszel a temesvári piacon (már komoly megrendelői körük alakult ki) értékesítették a libákat.

(2013. február: *Lebontották a Ritzert-bázist*) A Ritzert-család őse, R. Konrád piros cséplőgéppel érkezett a faluba. Fia, Ferenc benősült a Forrai-családba, s igazi, mindent javító lakatosként befogadták a végváriak. Nagy család sarjadt a házasságából. Jóska, Juci, Mancsi, Ferkó, Károly, Laci és Gyuri – minden fiú valamilyen mesterséget választott magának. Ferkót és Károlyt beszippantotta (a családnév alapján, ők már magyarok voltak...) a hitleri örökség, beálltak hát német katonának, vesztükre. Ferkó orosz fogságban összejött egy (valószínűleg elzászi) nővel, vele Belgiumban, a Charleroi környéki bányavidéken telepedett le, s bányászként élte le az életét. Egyszer jött haza, azóta nem tudnak róla. Károly elvesztette bal lábát a második világháborúban, az orosz fronton. Temesváron telepedett le, cipészként dolgozott, elvitte az alkohol. A legfiatalabb, Gyurka Dettára nősült, ő serdülő lóhajtóként dolgozott a Pataki-tanyán, apám jól emlékezik

rá. Laci lakta a házat a katonaságtól hozott olténiai feleségével, aki úgy élte le az életét e végváriak között, hogy soha nem szólalt meg magyarul... A lányuk a Gurmai családba ment férjhez. Laci közkedvelt figurája volt a falunak. Szeretett halászni, megtanulta a Pogányoson a puszta kézzel való halfogás művészetét. Ha volt benne egy kis nyomás (alkohol), a leghidegebb vízben is elővarázsolta a gübbenőkből, a parti lukából a kilónyi pontyokat. A kopoltyúnál fogva dobta ki a partra a vergődő vízlényeket. A Ritzert-házat egy Lazar Marius nevű román fiatalember vásárolta meg és bontotta le – állítólag új házat akar építeni az igen jó helyen levő portára.

(2013. február: *Bezárt a Bujdosó-bolt*) A Temesváron élő Puskás András bányamérnök a rendszerváltás hajnalán élelmiszerüzletet, majd később kocsmát nyitott az anyai örökségét jelentő épületben, ahol különben hajlott korú édesanyja volt a helytartó. Árúval a tulajdonos látta el mindkét egységet, sokáig jól is ment a bolt. Amikor mindkét fia bejelentette, hogy Ausztráliába költöznek, némi törés állt be Puskás Bandi kereskedői pályafutásába... Elérte a nyugdíjas kort, s akkor felajánlotta unokatestvérének, Bujdosó Sándorné Icának: vegyék át mindkét üzletet. Megegyeztek. Bujdosóék évekig sikeresen kereskedtek. Mostanra azonban olyan adóterhek nehezednek az élelmiszer-kereskedelemre, amit nem tudnak kigazdálkodni. Közben Bujdosó Attila, a fiuk a méhészkedés mellett döntött. Már majdnem harminc családot gondoz. Megemlítettem neki, hogy a világ egyik legnagyobb méhészetét valaha Ambrózy Béla báró gondozta a Temesvár melletti Óbázoson és Nagyremetén, s hogy az Osztrák–Magyar Monarchia méhészképzésének központja a Végvártól húsz kilométerre települt Buziásfürdőn volt, hála Grand Miklós munkásságának – nagyot nézett. A Bujdosó-család kocsmáját Kerekes Zsolt, a vő vette át. Az élelmiszerüzletbe viszont befészkelte (bérelt) a Mircea nevű román kereskedő, aki az Ungor-házban már működtet egy sikeres üzletet. A faluban Császár Józsefnek (Calendula kft.) van három, míg Szarvas Mihály–Kiss Nándornak (após és vő) egy üzlete. A legnagyobb versenytárs viszont Temesrékásról érkezett. Egy ottani (különben olténiai származású...) vállalkozó, kitűnő banki kapcsolatainak köszönhetően, megvásárolta a végvári állami gazdaság földjeit, tehenészetét, pékségét, üzletét. Magyarán: beült a készbe. Az üzemeltetés már más kérdés. Egyelőre a pékség és az üzlet jól működik, igazi versenytársat jelentve Császár Józsefnek és Mirceának. A bezárt Bujdosó-bolt kapcsán elmondhatjuk: a magyar vállalkozónak már nem éri meg, a románnak még megéri... Kinek lesz igazza?

(2013. február: *Elhunyt özv. Smajda Károlyné Balogh Júlia*) Nem Végváron – Resiczabányán. Végváron, szülőfalujában temették el. 82 éves volt. A fia, ifj. Smajda Károly vette magához, miután hosszú özvegyesség után (férje a gátaljai malomban szenvedett halálos munkabalesetet) nőtlen testvére, Balogh János, akivel együtt lakott, elhunyt. A végvári szóbeszéd szerint Balogh János (vagy például Soós Pál és még többen) a térszben és az utódegyességben folytatott „gazdálkodás” áldozata lett. Az idős emberekkel kevertették a növényvédőszerket és mérgeket, mindenféle védőruha alkalmazása nélkül... A Balogh Júliától való búcsú rendkívüli körülmények között történt: valószínűleg a kapkodás és a szállítás miatt nem írták föl a koporsóra az elhunyt nevét és korát...

(2013. február: *Lóhúsbotrány*) Európa-szerte nagy port vert fel a valószínűleg romániai (talán erdélyi) eredetű, francia „csomagolású” lóhúsbotrány. Rákérdeztem az idős végvá-

ri férfiakra, mi a véleményük az esetről? Az bizonyos, hogy a faluban nem dívott a lóhús fogyasztása. Annál jobban tisztelték a haszonállatot, az ember leghúségesebb és legtisztább barátját. A ló annyira finnyás, hogy vizet sem iszik (bármennyire is szomjas) akármilyen vederből. Lószalámit viszont szinte minden hetven év fölötti fogyasztott már, míg a fiatalok nem ismerik ezt a kulináris terméket. Temesvárott, Lugoson és Resicabányán a két háború között voltak külön szakosodott lómészárszékék és -boltok. Mi több, apám tisztán emlékszik arra, hogy a temesvári Fröbl utcában (ma Resica utca), a Sági úthoz közel a végvári Eszteró Mihálynak lóhúsboltja és -kimérője volt. Olyan jól ment az üzlet, hogy Eszteró a szülőfalujában 35 láncc (mintegy 20 hektár) földet vásárolt, s egy ősszel bérmunkában ő szántotta föl az egész területet...

(*Nobel-díj a szomszédban*) 2009-ben a Niczkyfalván született Herta Müller kapta meg az irodalmi Nobel-díjat. Az én külön bejáratú elméletem szerint egy erdélyi magyar író (húsz év telt el a temesvári események óta!) helyett kapta az elismerést... amit megérdemelt, csakhogy... Herta Müller magyarországi kisajátítói egy igen szűk, de a szellemi életben hihetetlen befolyással rendelkező csoportot alkotnak. Herta Müllernek nincs rálátása a magyar szellemi életre. Végvár és Niczkyfalva (a középkori Kutas, ami a török hódoltság idején pusztult el) a békés egymás mellett élést választotta a történelem során. Legnagyobb összecsapásunk a fehér-feketében, illetve a piros-fehérben játszó focisták menetrendszerű mérkőzése volt. A két falu között működött a cseregyerek-intézmény. Apám, aki 1923-ban született, Schmadl Szepi cseréjeként két évet töltött az említett családnál, miközben az elemi iskola akkori 5–6. osztályát németül végezte. A niczkyfalvi (a falu alapítója Niczky Kristóf gróf, a kicsinyítő képzős román községnév: Nichisoara mosolyra fakasztja az embert...) svábok között apám kitanulta az ottani gazdálkodás alapelveit, akár a vele egykorú Schmadl Szepi, aki nagyapám végvári tanyájáról járt a magyar iskolába. Ez volt a cseregyerek-intézmény lényege: a nyelv- és a gazdálkodás elsajátítása! Amikor apámat a niczkyfalvi Müllerekről faggattam, rövidre zárta a beszélgetést: itt vannak a végvári Müllerek, szegről-végről rokonok, beszéljenek ők! Amikor özvegy Tábori Andrásné Müller Erikának fölvettem a rokon Nobel-díját, nagyot nézett. Az ő nemzedéke már nem tartja a rokonságot az egykori (merthogy viszszaszivárogtak Németországba...) niczkyfalviakkal. Azt viszont fennhangon megállapíthattam, hogy Tábori Erika és a Nobel-díjas Herta Müller között igen nagy a fizikai hasonlóság! A végvári Müller-család az oroszországi kényszermunkatábor áldozata volt: a családfejt ott hunyt el, viszont özvegye, a szikár Müller Annus néni hazajött, és fölnevelte gyermekeit. Müller Péter két fiával és lányával Németországba települt, sokáig évente hazajárt a családi házba, míg Müller Erika első férjétől származó fia, Varga András Budapesten él. A második házasságból született Tábori Andrea Pali-csák András felesége, két gyermekük van, és Végváron gazdálkodnak. Megfordult az agyamban: özvegy Tábori Andrásné Müller Erikával meg kellene hívatni Herta Müllert Niczkyfalvára (ahol alig maradt mutatóba német) és Végvárra, talán enyhülne a rólunk sugallt véleménye...

(*A bejáró intézménye*) Mivel 2012-ben 16 temetés volt a faluban, foglalkoznom kell a bejáró intézményével, illetve személyével. A hagyomány szerint az elhunyt keresztfia látta el a bejáró feladatait, melyek lényege: a gyászoló család tehermentesítése a temetés ren-

dezése során. Lehetőleg minden hivatalos feladatot el kellett látnia a bejárónak, a bejelentésektől a koporsó megrendeléséig. A búcsúszertartást előkészítő lelkésznek részletes felvilágosítással kell szolgáljon az elhunyt családi viszonyairól. Újabban közel álló családtag (sógor, unokatestvér, só, barát) is vállalja a bejáró szerepét, a lényeg a tehermentesítésen és a családi viszonyok ismeretén van. A közelállók közül senki sem szeretné, ha kimaradna bármely felsorolásból.

(A néprajz szakemberei az utolsó pillanatban érkeztek) E sorok írója a Szegedi Ötágú Síp Kulturális Egyesület tagja, melynek alapítója, Bíró Zoltán professzor (az MDF első elnöke) már nem vesz részt az egyesület munkájában. Jelenleg dr. Horváth Károly Istvánné vezeti a csoportot. Az Ötágú Síp számtalan délvidéki, hazai és bánági (különösen temesvári) program közös pályázója és társszervezője. Egyik leghatásosabb kezdeményezésünk a Nándorfehérvári Diadal megünneplése volt Szeged-Alsóvároson (ahonnan Hunyadi János hadai elindultak Nándorfehérvár felé) egész napos rendezvények keretében, immár több mint hat éve. A magyarázat: sok-sok vesztes csatára emlékezünk, s a földrészünk sorsát évszázadra meghatározó győzelmeink közben elsikkadnak... Nemzedékek sorát „neveltük” letargiára, önfeladásra. Ezt vallja a Magyar Országgyűlés is: tavaly óta hivatalos ünnepeink sorába iktatták képviselőink Lezsák Sándor indítványára a Nándorfehérvári Diadal időpontját! E kitérőre azért volt szükségem, hogy az Ötágú Síp szellemiségét jelezzem. Az Ötágú Síp mozgalmat indított Bálint Sándor életművének újraértékelésére (a nagy tudós 147 települést sorolt föl mint szegedi kirajzást – amelyek Trianon után három országba kerültek), s ekkor írtam meg a „Szellemi védőhálót sző a Szögedi Nemzet” című vitairatot, amelynek alapján megszerveztük az első találkozót 2011 szeptemberének utolsó szombatján, a szegedi paprikanapon. Ekkor léptünk munkakapcsolatba dr. Barna Gábor professzorral, a Szegedi Tudományegyetem néprajz tanszékének vezetőjével, aki tartalmaz előadásával a kezdeményezésünk mellé állt. Már akkor neki szegeztem a kérdést: a keze alá tartozó tudományos apparátussal el tudjuk-e végezni Végvár népi kultúrájának számbavételét? Az igenlő válasszal a birtokomban Végváron megalakítottunk egy húsztágú kezdeményező csoportot a szegedi tudósok fogadására. Több alkalommal tárgyaltunk, a református egyház szervezeti keretét felhasználva vállaltuk 7–8 kutató egyhetes ellátását és vezetését. Mindezt annak a tudatában tettük, hogy elérkeztünk az utolsó pillanathoz: utánunk talán már nem lesz senki, aki elvégezné ezt a feladatot... Olyan jól sikerült a szervezés (Kádár Levente főgondnok, Tamássy Jenő vegyész mérnök, Csáki-Gál Károly polgármester, Bódis Ferenc lelképásztor, Kele Klára kántor vállalta a nehezét), hogy a végvári falunaptól (2012. augusztus 26.) kezdődő héten a kutatóknak egy szabad percük nem akadt! Az adatszolgáltatók, a mesélő emberek, a visszaemlékezők stb. mindahányan tudták, mire vállalkoznak, nem kellett őket órákig-fél napig győzködni, hogy „semmi baj” sem származik abból, ha mondanivalójukat rögzítik a szegedi tanárok. Az ellátásról (a beszerzői-szakácsnői feladatot felváltva Oláh Mária, Tamássy Éva, Baricsa Sára, Nádasdi Mária, Palicsák Erzsébet és családtagjaik végezték) a szegedi vendégek felsőfokon nyilatkoztak. A lényeg a lényeg azonban: olyan anyaghoz jutottak, amit érdeminek és értékelendőnek tartottak. A feldolgozás során felmerült, hogy az egyhetes végvári tartózkodást 2013 során megfejeljük, ugyanis sok a tisztázandó kérdés és újabb szempontok merültek föl a kutatók előtt. A végváriak megüzenték, hogy dr. Barna Gábor professzort és mun-

katársait, jelesül Mód László, Simon András, Varga Sándor, Gassler Norbert, Eörsi Júlia és Tabódi Viktória tanárokat-kutatókat visszavárik. Mindebből kiderül, hogy a Végvár-monográfia egy szelete készül el majd a szegedi műhelyben, jelesül a néprajzi rész. Illetve, a vendégek felajánlották szakértelmüket egy falumúzeum kialakítására. Jelenleg ugyanis igen sok kiállítási tárgy van összezsúfolva egy magánszobában, s féltő, hogy a Mátyásné Pataki Erzsébet kezelte anyag az enyészeté lesz. A munka nem áll meg...

(Kányádi Sándor mondta) Két éve elmentünk Végvárra. Végvár az, ami a neve. Temesvártól délkeletre, harminc kilométerre. Vasárnap volt. Összejöttek vagy kétszázan. A gyerekek több mint fél órán át mondták a verseket. Fejből. Utána beszélgettünk, és a tanárnő csöndben megszólalt: én emlékszem, amikor Sándor bácsi itt járt. Vasárnap volt, és esett az eső. Akkor 16 éves voltam, most 66 éves vagyok. Nagyon megilletődtem. Azóta nekem minden vasárnap Végvár, és esik az eső. Kifutott az idő alólam, és elbeszélgettem az életemet, de nagyon szerencsés embernek érzem magamat. Az én nagy szerencsém ebben a szégyellni való hosszú életben, hogy olyan férfiak barátságát mondhattam magaménak – anélkül, hogy bárkit meg akarnék sérteni a jelenlegi magyarságból –, amilyenek ma nincsenek. Kós Károly, Tamási Áron, Zsögödi Nagy Imre, Illyés Gyula bácsi és nem utolsósorban Márton Áron gyulafehérvári püspök. Ők életem nagy ajándékai. Édesapám, a négy elemis falusi ember mellett nekik köszönhetem az én emberré válásomat.

(A szegedi Csillag börtön és Végvár) A mai és (emlékezetem szerint) két-három nemzedékkel ezelőtti végvári lakosok egy emberként elutasítják azt a mendemondát, amely szerint a község magyar telepesei a szegedi börtönből kerültek volna a faluba, amely kényszerlakhelyként volt kijelölve a számukra. A szomszéd községek lakói közül az ötvösdiek, gátaljaiak és szigetfaluiak csúfolták rendszerint a végváriakat azzal, hogy „börtöntöltelékek” volnának... Ez nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a faluba (ahogy más temesközi községbe is) kerülhettek a szegedi börtönt megjárt telepések! Az ismert történelmi körülmények közül érdekes módon az a tény, hogy a Habsburg-ház nem akart a Bánságba (a Temesközbe) magyarokat telepíteni, valamilyen formában alátámasztja ezt a mendemondát. Ugyanis a német telepések által elhagyott Rittberg magyarokkal való „feltöltése” rendhagyó jelenség volt a XVIII. század végén. A szegedi Csillagbörtön 1884-ben kapta a mai nevét. Előzőleg várbörtön volt a Tisza-parti városban. Oláh Miklós *Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből* (Domus Carresterialis Szegediensis, 1784–1832. Szeged, 2000, Bába és Társa Kiadó) című könyvében közli „az alapító rabok” névsorát. A Tabella Captivorum Domus Correctoria Szegediensis latin nyelvű kimutatás a fogvatartottokról. A jegyzék tartalmazza a Pozsony melletti Tallósról Szegedre szállított, valamint az 1787. június 30-áig befogadott rabok büntetési idejét, a szabadulási és egyéb adatait. Az alábbiakban azt a néhány nevet másoltam ki, akikről feltételezhető – amennyiben bárki is Rittbergre (Végvárra) került kényszerlakhelyesként –, hogy utódaik a faluban élnek: A névsor: ...5.) Joann Kiss, 6.) Joann Török, ...8.) Demeter Oláh, ...11.) Joann Fekete, 12, Joann Dobos, ...20.) Joann Veres, 21.) Steph. Erős Szabó, 22.) Mich. Vajdai-Szabó, ...33. Andr. Győri, 34. Christian Szekeres, ...36.) Franz Kiss, ...45.) Gregor Kiss, ...46. Simeon Lakatos, 51.) Samuel Czech, 68.) Joann

Varga, 70.) Stephan Németh, 73.) Mich. Németh, 74.) Steph. Toóth, 75. Andr. Toóth, 80. Lafisl Bogár... A nyolcvankét fogoly közül húsz esetében föltételezhető, hogy rittbergi (végvári) kötődése lehet – amennyiben valamikor is sikerül bebizonyítani, hogy a szájhagyománynak van történelmi alapja. A rabnók névsora huszonegy nevet tartalmaz. Számunkra érdektelenek, nincs üzenetértékük.

(A mi történésünk lebetett volna...: I. Tóth Zoltán) A történész I. Tóth Zoltán (ritkábban használta az Inokai Tóth Zoltán nevet), bár Versecen (középkori nevén Érdsonlyón) született 1911. augusztus 11-én, a végvári I. Tóth család sajátjának vallja a fiatalon elhunyt tudóst, akit 1956. október 25-én mint az ELTE Történettudományi Karának dékánját szovjet golyó terített le a Kossuth téren, miközben egy előre bejelentett delegációt vezetett a Parlament közelében, az Akadémia utcában levő pártközpontba, hogy elmondja, mit kívánnak a tüntető diákok. I. Tóth Zoltán édesapja állami szolgálatban álló vasutas volt, így került a család Versecre. Minden rokoni száluk Végvárhoz, illetve Tisza-inokához (a család felmenői onnan származtak akkor még Rittbergre). A Végváron élő több Tóth család (g. Tóth, k. Tóth, cs. Tóth, b. Tóth stb.) miatt vállalták az inokai Tóth, i. Tóth megkülönböztető nevet. I. Tóth Zoltán a temesvári Piarista Gimnáziumban végzett, majd a kolozsvári I. Ferdinánd Egyetemen tanult teológiát és bölcsészetet. Érettségije évében a magyar diákok kilencven százaléka elégtelen osztályzatot kapott, mert egy miniszteri rendelet miatt idegen bizottság előtt, románul kellett érettségizniük. Ez élete egyik meghatározó élménye volt. 1933-ban történelem–földrajz szakos tanári diplomát szerzett. 1935-ig, tehát két évig a párizsi Sorbonne egyetemen tanult ösztöndíjasként, majd a szatmárnémeti gimnázium tanára lett. Fontos körülmény: tanulmányai-ban mindvégig a Szabolcska Mihály alapította temesvári református egyházközség támogatta. Ebben nem volt egyedüli: a sok, helyi érdemeket szerző, támogatott diák között olyan névre leltem, mint például a zeneszerző, aki zsenge fiatal korában orgonistaként szolgált a gyülekezetet, s ott figyeltek föl tehetségére, s küldték el konzervatórium-ba. I. Tóth Zoltán útja az Erdélyi Tudományos Intézeten keresztül vezetett Budapestre, a Magyar Történettudományi Intézethez. A magyar–román kapcsolatok szakértőjeként sorban jelentette meg azóta is nélkülözhetetlen könyveit, tanulmányait. 1952-ben Kossuth-díjat kapott. Az ELTE demokratikus országok történeti tanszékének vezetője lett. Tudósi pályája felfelé ívelt, amikor 1954-ben a Magyar Tudományos Akadémia I. osztálya tagjának választották. A Magyar Történelmi Társulat alelnöki posztját 1955-ben foglalta el. Következett 1956. október 25-e, a Kossuth téri vérengzés időpontja, a szovjet golyó... I. Tóth Zoltán 45 éves volt.

(2013. március 3.: Nők Világnapja) Nem nemzetközi nőnap... A katolikus gyökerű francia kezdeményezéshez a testvértelepülés, Cahuzac-sur-Vere (község Dél-Franciaországban, a Pireneusok tövében terül el) biztatására csatlakoztak a végváriak a református Egyház és a Riveto Egyesület szervezésében. Bódis Ferenc lelkipásztor a francia tájak jellegzetességeiről, Kele Zoltán tanár a francia zenéről, Bódis Dóra tanárnő a francia történelemről tartott kiselőadást a Zöld Mihály Házban. A gyermekek segítségével bemutattak egy a kezdeményező francia nők összeállította liturgiát. A Riveto Egyesület részéről Baricsa Sára, Czinené Bán Zsuzsa és Bánné Zs. Nagy Rozália a francia konyha ingyencségeivel vendégelte meg a jelenlevőket. Felolvasták Czudarné Zs.

Nagy Júlia üdvözlő levelét, aki nem tudott jelen lenni az eseményen, mivel a Svájcban élő lányához utazott, aki váratlanul koraszülött, de egészséges gyermeket hozott a világra.

(2013. március: *Elhunyt a 76 éves özv. g. Tóthné Oláh Ilona*) Dettán élt, két leánya és unokái, kiterjedt rokonsága gyászolja. Tíz éve volt özvegy az Oláh Ilonaként, Végváron született és eltemetett asszony. Férje, néhai g. Tóth János apám unokatestvére (nagyanyám, g. Tóth Rozália és g. Tóth Péter, János apja testvérek voltak). Néhai g. Tóth János a dettai zöldségtermesztő-kereskedő vállalat főkönyvelőjeként példát mutatott a magyarság melletti kiállásból – nagy segítségemre volt igen szűkös időben egy intézményünk talpon maradásában... Történt, hogy a nyolcvanas években, amikor a temesvári *Szabad Szó* újságírójaként dolgoztam, a Ceaușescu-rendszer működtetői kitalálták, hogy a piacgazdaság egy piciny szeletét ránk kényszerítik – előírták, hogy havi lebontásban mennyi bevételt kell megvalósítson egy-egy napilap ipari-kereskedelmi reklámhirdetésekből. Megadták az oldalárát, s nyakunkba dobták a gyeplőt. Ahogy feltérképeztem ismeretségi körömet, első helyre került unokabátyám, g. Tóth János, akiről tudtam, hogy a munkahelyén nagy tiszteletnek és megbecsülésnek örvend. Nem csatlakoztam benne. Amikor fotóriporter kollégámmal megjelentem nála, s tálaltam a tényeket, nagy hümmögés közepette (nem is vártam, hogy azonnal igent mondjon...) kávéval kínált bennünket, s egy fél órára magunkra hagyott. Visszatért, s bejelentette, hogy mind a négy évszakban megvásárol egy-egy oldalt a lapból, ha én írom a reklámriportot az ő kívánalmai szerint... Megegyeztünk. Aztán kiderült, hogy a cég leginkább magyar munkaerőt foglalkoztatott, sok nagyomori és onnan Dettára elszármazott hajladozott az üvegházakban és a mezőn. Nagyomorról érdemes tudni, hogy az ottani lakosok a Szögedi Nemzet kirajzott leszármazottai, jeles dohány- és paprikatermesztők ivadékai, tehát igen jó kertészek. Bálint Sándor inkognitóban, a hetvenes években (T. Székely László temesvári tanár és néprajzkutató társaságában) a Szent István napi búcsún meglátogatta a falut, amely természetesen szerepel az általa összeállított listán, amely Szeged város telepítéseit tartalmazza. Minden mindennel összefügg... János unokabátyám példáján okulva rájöttem, hogy a hirdetés-szervezés könnyebben megoldható a főkönyvelők megnyerésével – ők ülnek a képzeletbeli pénzeszsákon, míg az igazgatók (tisztelet a kivételnek...) inkább politikai kinevezettek voltak abban az időben... S két anekdotába illő történet ennek illusztrálására: egy temesvári szövetkezet főkönyvelőjét Miskolczi Miklós *Színlelni boldog szeretőt* című könyvével nyertem meg a *Szabad Szó* ügyének, egy másikat pedig az akkori *Népsport* példányaival „kábítottam” el (a *Népsportot* hetente-kéthetente küldte összekötött csomagként egy sportbarátom, én román bélyegekkel „fizettem” ki szorgalmát). Végeredményben ez a hirdetésszervezési helyzet (utólag rájöttem) akkori főnökeim hatalommal szembeni „komfortérzetét” növelte csupán, a lap konyhájára nem sokat hozott.

(2013. március 15.: *a forradalom emlékének ébren tartása*) Végváron nagy hagyománya van a Kossuth-kultusznak. Erről egy alkalommal bővebben írok. Mivel március 15-e ez évben péntekre esett, s ez munkanap volt Romániában, a közösségi megemlékezést másnap, szombaton tartották meg. Március 15-én az V–VIII. osztályosok a Zöld Mihály közösségi házban történelmi vetélkedőn vettek részt, aminek oklevél és könyvjutalom lett az elismerése. Bódis Ferenc református lelkész mint szervező és zsűritag vette ki a ré-

szét. A szombati rendezvény egybeesett a Temesvári Református Esperesség szervezte előadással, melynek során a Budapestről érkezett Mireisz Tibor andragógus (felnőttoktató) *A Szent Korona története – eredete, hányatott sorsa, menekítése, hazatérése* címmel tartotta meg értekezését nagy érdeklődés közepette. Ezt követően az ifjúság képviselői fáklyás felvonulást rendeztek a Kossuth-parkba, ahol a hősök emlékművénel koszorúzásra került sor. A kegyeletteljes megemlékezés kiemelt résztvevőit azért említem, mivel sorozatunk idején az átlagnál több alkalommal találkozunk velük. A koszorúzók: Csáki-Gál Károly polgármester (önkormányzat), Kádár Levente főgondnok (református egyház), Szarvas Klára gondnok (katolikus egyház), Szarvasné p. Kovács Erzsébet elnök (RMDSZ), Pastean-Korka Erika igazgató (általános iskola), majd a civil szervezetek részéről Czudar István elnök (Riveto Egyesület), Tóthné Vida Rozália tanító (Végvárárt Alapítvány) és Kele Zoltán tanár (Pro-Community Alapítvány). Zárásként a nemzeti imánk hangzott el.

(2013. március: *Bálint István egykori iskolaigazgató nyilatkozta*) A temesvári *Heti Új Szó* főszerkesztőjének, a végvári származású Graur Jánosnak (édesanyja az Álmosdi családból származott) az életútját összefoglaló interjú során az alábbi – kiragadott – gondolatsort mondta el: „Volt Végváron korábban is a magyar református egyházi iskolán kívül román tannyelvű állami iskola is, ahova a magyar anyanyelvű, de jobbára más felekezeti szülők gyerekeit írtatták. Ez a '40-es évek végén életképtelensége miatt megszűnt, s a tanulók átkerültek a magyar tannyelvű iskolába. ...1962-ben, távollétemben, a rajoni alelnök és a helyi tanácselnök szülői értekezletet hívott össze, és megalakították a román tagozatot. Ötvenhét magyar gyerek volt akkor az elemi osztályokban. Létrehoztak egy A és egy B osztályt, az előző lett a román tannyelvű. Volt szülő, aki nem egyezett bele, hogy a román tagozaton tanuljon a gyermeke... Továbbra is magyar tanítónők tanítottak a román tagozaton, viszont ezután a félrevezetett szülők közül egyre többen választották a román tannyelvű tagozatot. Ettől kezdve engem se láttak jó szemmel a rajonnál...” (*Heti Új Szó*, 2013. március 29.)

(2013. március: *az elhalasztott temetés, avagy özv. Bódisné Radics Erzsébet kálváriája*) Az aszszony a Csongrád megyei Szentesen hunyt el. Az ott élő lányához hat éve költözött ki, mivel fia, a nyomdász Bódis Pál váratlan halála után magára maradt. Lánya, Bódis Aranka a Temesvár melletti Újszentesen ment férjhez Orbán Lászlóhoz, s a „rendszer váltás” után telepedtek ki. A temetésre a templomkertbe hívták a rokonságot, a volt szomszédokat és ismerősöket, amire azonban a zaklatott, téliesre forduló időjárás miatt nem kerülhetett sor... Szentesről elindult a személygépkocsi a halott urnájával, s a csúszós úton árokba fordult. Nem tudták folytatni az utat. A család úgy tervezi, hogy a nyugodtnak ígérkező május hónapban helyezik el az urnát a végvári temetőben.

(*A könyvtár újraértékelése*) Az új polgármester, Csáki-Gál Károly egyik első lépése a tönkremenetel szélén álló községi könyvtár megmentése volt. Valkayné Gaál Zsuzsannát bízta meg a leltár elkészítésével. A kultúrházban két újrafestett-rendbehozott termet bocsátott a rendelkezésére. Pályázaton már négy számítógépet nyertek a felszerelés pótlására. A folyamatban levő munka végeredményéről (a használható kötetek-kiadványok számáról stb.) megfelelő időben tájékozódunk.

(Tiszteletbeli presbiterek) A végvári lelki- és közélet kovásza a református egyház. Ennek irányítója a lelkipásztor vezette presbitérium, jelenleg húsz presbiterrel. Tavaly két olyan személy dőlt ki a sorból, akinek a munkáját a közösség és társai elismerik, nagyra értékelik. Ezért úgy döntöttek, hogy a körükből örökre eltávozott Koósné d. Kovács Zitát és Lehőcz Mihályt – post mortem – tiszteletbeli presbiteri címmel ruházzák fel. A március 31-ei, húsvéti istentiszteleten a laudációt Baricsa Sára és Kádár Levente olvasta föl, majd a családtagoknak átnyújtották az emléklakettet. Az istentisztelet utáni úrvacsorára az úrasztalát a 89 éves id. Pataki Sándor terítette meg tíz éve elhunyt feleségére, Nádasdi Erzsébetre emlékezve. ◀

(Folytatása következik)

Angyali üdvözlés (1972)

PATAKI SÁNDOR (1948) Szegeden és Végváron élő újságíró, köztíró. Legutóbbi könyve: *Szellemi védőbálót sző a Szögedi Nemzet*.